

Аққайрандардағы инвазия интензитілігінің ең жоғары көрсеткіші Быковка өзендерінде 4 жастан жоғары балықтарда 1 басқа шаққанда 600-1000 мың дана метацеркарийге жеткен. 1 жастағы аққайрандарда инвазиялану дәрежесі 20 %-ға жеткен, ары қарай 2 жасар балықтарда 45 %, 3 жасар балықтарда 65 %. Ал 4 жасарларда 100 %-ға жетеді. Мөңке балықтарда жоғары көрсеткіш 3-4 жасар балықтарда 1 басқа шаққанда 100-150 балаңқұртқа жеткен. Балаңқұрттардың саны балық жасы ұлғайған сайын барлық балықтарда да артып отырады

Кілт сөздер: интенсивтілік, экстенсивтілік, метацеркарий, гельминт, описторхоз.

Sidiyov B., Murzabaev K., Alimbekov S., Hasanava N.

OPISTHORCHIASIS FISH IN WEST KAZAKHSTAN REGION

Nerfling and crucian belong to the species of fish dangerous by opisthorchosis infection possibility in the studied reservoirs. Nerfling dominates over other infected fish species on extensiveness and intensity of invasion, occupying the greatest specific weight among other additional owners of *Opisthorchis felineus*. Intensity and extensiveness of invasion increase with fish aging.

Maximum intensity of nerfling invasion from the Bykovka River reached 600–1000 thousand samples of metacercaria per one specimen senior than 4 years. One-year-old nerfling has infestation of 20% and further it increases at two-year-olds to 45%, three-year-olds - 65%, 100% - at four-year-olds. Crucians have maximum indicators of 100–150 larvae per one specimen at the age of 3-4-years. The number of larvae increases with aging at all fish species.

Key words: intensity, extensiveness, metacercaria, helminth, opisthorchosis.

ӘОЖ 63.1.082

Тынышбай Н.Т., Махатов Б.М., Исхан Қ.Ж.

Қазақ ұлттық аграрлық университеті, Алматы қаласы

ҚАЗАҚСТАНДА ӨСІРІЛЕТІН АҒЫЛШЫН ЖЫЛҚЫЛАРЫНЫҢ ҚҰРАМЫ

Аңдатпа Қазақстанда өсірілетін таза қанды ағылшынның мініс тұқымындағы жылқылардың жылқы зауыттары мен басқа да шаруашылықтар мен жекелеген жекеменшік ат иелері бойынша бөлгендегі мал басының құрамдары көрсетілген.

Кілт сөздер: таза қанды ағылшын жылқысы, бие, айғыр, құлын.

Кіріспе Таза қанды мініс жылқысы - ХҮІІ ғасырдағы мініс бағытындағы өз жылқысының биелерін шығыс тектілі (араб, варварий, түрк) айғырларымен өндіре шағылыстыру арқылы, оның ат жарысындағы шабыстылығының ұшқырлық қабілетін үнемі жетілдіру нәтижесінде Англияда шығарылған. Олардың алынған ұрпақтарын, жылқының басқа тұқымымен араластырмай оның тек қарқындылық пен ұшқырлық сапасы жоғары ұрпақтарын «таза тұқымда» өсірген. Сондықтан, ол «таза қанды мініс» жылқысы немесе «ағылшын» жылқысы деп аталады. Бұл таза қанды ағылшынның мініс жылқысы әлемдегі ең ұшқыр әрі жүйрік «жылқы тұқымы» болып саналады. Себебі, оның негізгі шығарылудағы алғашқы мақсаты - ат спортының жазықтағы атшабысына арналған болатын.

Міністік таза қанды ағылшын жылқысының тұлғасы ірілеу болып келеді, дене құрлысы дұрыс қалыптасқан, өзі қызу қанды әрі қызба мінезді. Басы орташа әрі жалаң, көздері жанарлы әрі үлкен, құлақтары өте қозғалғыш, мойны орташа әрі түзу, шоқтығы

биік, арқасы қысқа және бір тегіс, белі кең, сауры етті, кеудесі еңкеу. Бірақ қабырғасының икемділігі жеткіліксіздеу болып келеді, сондықтан көп уақытта кейбіреулерінің кеудесі тарлау болып келеді. Жаурыны ұзын, бірақ тұлғасы қиғаш қойылған. Аяқтары мықты әрі жіңішке, сіңірлері берік және жақсы байқалып тұрады, ал шашасында мін жоқ. Аяқ құрлысында - бүкіш тізе, тік бақай, грифельше сүйектің басы өсіп кетуі сияқты кемшіліктері сиректеу болса-да кездесіп отырады [1,2].

Міністік таза қанды жылқысы жақсы күтімге және азықтандыруда өте талғампаз. Күтіп-бағуды ерекше көп тілейтін жылқы тұқымы болып саналады. Ол ауа-райы климатындағы суықты да ыстықты да көтере алмайды. Жақсы әрі сапалы пішенмен және құндылығы жоғары жеммен қорада азықтандырылуды және жақсы күтіп-бағуды қажет етеді.

Міністік таза қанды жылқысы шабыс жылқысы ретінде жоғары бағаланады. Ал қарқындылық қабілеттері ипподромда, яғни жазықтағы шабыс нәтижесінде ғана сыналып анықталады. Олардың негізгі түр-түстері жирен болып келеді. Таза қанды мініс жылқысы – қарқындылық сапасы жоғары жаңа тұқым шығаруға және алуға ыңғайлы тұқым. Бұл тұқымнан алынған бірінші ұрпақ буданы, әдетте, жартылай қанды жылқылар деп аталады. Буданы асырау және күтім жағдайына ағылшын жылқысына қарағанда оншама көп күтім талғамайды, қарқындылық қабілеті де жақсы болады. Өзі жүйрік әрі ұшқыр және төзімді болып келеді. Міністік таза қанды ағылшын жылқысын тұқым асылдандыру қажетіне шебер және ұтымды пайдалану нәтижесінде жылқының келесі тұқымдары шығарылған. Олар - буденный, қостанай және жаңақырғыз жылқылары.

Зерттеу нәтижелері Қазіргі уақытта ағылшынның таза қанды мініс жылқысы ат спортының кәсібилік түріне яғни жазықтағы шабысына және классикалық түрлеріне және цирк ойындарына кеңінен пайдаланылады. Олардан алынған будандары да ат спортының басқа да түрлеріне пайдаланыла береді [3,4]. Қазақстанда өсірілетін асыл тұқымды таза қанды ағылшынның мініс тұқымындағы жылқысының мал басының құрамының мәліметтері 1-кестеде берілген.

1-кесте. Қазақстанда өсірілетін ағылшын тұқымындағы жылқысының құрамы

Жылқы топтары	Барлығы	
	басы	%
Тұқымдық-айғырлар	21	11,5
Биелер	163	88,5
Барлығы	184	100,0

Қазіргі кездегі Қазақстанда өсірілетін асыл тұқымды таза қанды ағылшынның мініс тұқымындағы жылқыларының барлығы - 184 бас, оның ішіндегі айғырлары – 21 бас немесе 11,5%, биелері – 163 бас немесе 88,5,%. Бұл мәліметтер Қазақстанда өсірілетін асыл тұқымды таза қанды мініс жылқысының қатаң есепке алынатына байланысты жүргізілген.

Қазақстанда өсірілетін таза қанды ағылшынның мініс тұқымындағы жылқылардың жылқы зауыттары мен басқа да шаруашылықтар мен жекелеген жекеменшік ат иелері бойынша бөлгендегі мал басының құрамдары 2 кестеде берілген.

Кесте 2- Қазақстанда өсірілетін таза қанды ағылшынның мініс жылқыларының мал басының құрамы

Жылқы топтары	«Рахат» жылқы зауыты	«Азем» жылқы зауыты	«Бейбарс» жылқы зауыты	«Гладиолус» жылқы зауыты	«Байсерке-Агро» жылқы зауыты	Шаруашылықтар мен жекеменшіктер
Айғырлар	3	2	2	4	3	7
Биелер	17	16	15	30	30	55
Тайлары (бір жаста)	15	15	6	21	25	43
Құнандары (екі жаста)	13	7	5	9	17	39
Дөнендері (үш жаста)	11	7	11	5	9	51
Төрт жас және одан жоғары	14	8	8	7	6	67
Барлығы	73	55	47	76	90	262

Сонымен кестеде берілген мәліметтерде, Қазақстанда өсірілетін таза қанды ағылшынның мініс тұқымындағы жылқылардың құрамының барлығы – 603 бас, оның ішіндегі 341 басы жылқы зауыттарында, ал қалған 262 басы басқа да шаруашылықтар мен жекелеген жекеменшік ат иелерінде өсіріледі.

«Рахат» жылқы зауытында өсірілетін асыл тұқымды ағылшынның таза қанды мініс жылқысының барлығы - 73 бас, оның ішіндегі өндіруші тұқымдық-айғыры – 3 бас немесе 4,1%, биелері – 17 бас немесе 23,3%. Сонымен бірге ересек яғни төрт жас және одан жоғары жастағы жылқылар – 14 бас немесе 19,2%, оның ішіндегі: еркегі (айғыры) – 10 бас, ұрғашысы (биесі) – 4 бас, дөнендері – 11 бас немесе 15,0%, оның ішіндегі: еркегі (дөнені) – 5 бас, ұрғашысы (байталы) – 6 бас, құнандары – 13 бас немесе 17,8%, оның ішіндегі: еркегі (құнаны) – 6 бас, ұрғашысы (байталшасы) – 7 бас, тайлары – 15 бас немесе 20,6%, оның ішіндегі: еркегі (тайы) – 7 бас, ұрғашысы (тайыншасы) – 8 бас.

«Азем» жылқы зауытында өсірілетін асыл тұқымды ағылшынның таза қанды мініс жылқысының барлығы - 55 бас, оның ішіндегі өндіруші тұқымдық-айғыры – 2 бас немесе 1,9%, биелері – 16 бас немесе 29,0%. Ересек жылқылар, яғни төрт және одан жоғары жастағылары – 8 бас немесе 14,5%, оның ішіндегі: еркегі (айғыры) – 5 бас, ұрғашысы (биесі) – 3 бас, дөнендері – 7 бас немесе 12,7%, оның ішіндегі: еркегі (дөнені) – 3 бас, ұрғашысы (байталы) – 4 бас, құнандары – 7 бас немесе 12,7%, оның ішіндегі: еркегі (құнаны) – 4 бас, ұрғашысы (байталшасы) – 3 бас, тайлары – 15 бас немесе 27,3%, оның ішіндегі: еркегі (тайы) – 7 бас, ұрғашысы (тайыншасы) – 8 бас.

«Бейбарс» жылқы зауытында өсірілетін асыл тұқымды таза қанды ағылшынның мініс жылқысының барлығы - 47 бас оның ішіндегі өндіруші тұқымдық-айғыры – 2 бас, немесе 4,3%, биелері – 15 бас немесе 31,9%. Сонымен бірге тайлары – 6 бас немесе 12,8%, құнандары - 5 бас немесе 10,7%, дөнендері - 11 бас немесе 2,3%, төрт және одан жоғары жастағы ересек жылқылары - 8 бас немесе 17,8%.

«Гладиолус» жылқы зауытында асыл тұқымды таза қанды мініс жылқысының барлығы - 76 бас, оның ішіндегі өндіруші тұқымдық-айғыры – 4 бас немесе 5,5%, биелері – 30 бас немесе 39,5%. Сонымен бірге тайлары – 21 бас немесе 27,6%, құнандары - 9 бас немесе 11,8%, дөнендері - 5 бас немесе 6,6%, төрт және одан жоғары жастағы ересек жылқылары - 7 бас немесе 9,2 %.

«Байсерке-Агро» жылқы зауытында өсірілетін асыл тұқымды таза қанды мініс жылқысының барлығы – 90 бас, оның ішіндегі өндіруші тұқымдық-айғыры – 3 бас немесе 3,3%, биелері – 30 бас немесе 33,3%. Сонымен бірге тайлары – 25 бас немесе 27,6%, құнандары – 17 бас немесе 18,8%, дөнендері – 9 бас немесе 10,0%, төрт және одан жоғары жастағы ересек жылқылары - 6 бас немесе 7,0 %.

Қорытынды Қазақстанда өсірілетін шаруашылықтар мен жекелеген жекеменшік ат иелерінде – 262 бас. Олардың мал басының құрамы келесідей болады: өндіруші тұқымдық-айғырлары – 7 бас немесе 2,7%, биелері – 55 бас немесе 21,1%, тайлары - 43 бас немесе 16,4%, құнандары - 39 бас немесе 14,9%, дөнендері - 51 бас немесе 19,5%, төрт жас және одан жоғары жастағы ересек жылқылары - 67 бас немесе 25,5 %.

Қазақстандағы жылқы зауыттары мен басқа шаруашылықтардағы мініс жылқыларының тұқымдық құрамынан айғыр мен биелердің жарамсыздарын шығару және оларды ретпен орналастыру, оның ұрпақ сапасына және айғыр мен биенің өзінің тұқымдық құндылығына байланысты жүргізілді.

Әдебиеттер

1. Инструкция по бонитировке племенных лошадей заводских пород. М., Агропромиздат, 1991, с.-38.
2. Исхан Қ.Ж. Ат спорты. Алматы, «Дом Таймас», 2013, с.-66-68.
3. Ливанова Т.К. Лошади. М.: «Астрель», 2002, с.-102-104.
4. Ливанова Т.К., Ливанова М.А. Все о лошади. М.: Аст - Пресс, 2008, с.-77-78.

Тынышбай Н.Т., Махатов Б.М., Исхан Қ.Ж.

СОСТАВ АНГЛИЙСКИХ КОНЕЙ РАЗВОДИМЫЕ В КАЗАХСТАНЕ

В этой статье показано численность чистокровных английских верховых коней, разводимые в частном хозяйстве в Республике Казахстан.

Ключевые слова: английская чистокровная породы, жеребец, кобыла, жеребенок.

Tynyshbay N.T., Makhatov B.M., Ishan K.

OF THE ENGLISH DIVORCE HORSES IN KAZAKHSTAN

This article shows the number of thoroughbred English saddle horses bred in the private sector in the Republic of Kazakhstan.

Keywords: English thoroughbred breeds, stallion, mare, foal.

ӘОЖ 619:616:636.2

Шала Н., Қамбарбеков А.Т.

Қазақ ұлттық аграрлық университеті

ИМПОРТТАЛЫНҒАН САУЫН СИЫРЛАРЫНЫҢ КЕТОЗ АУРУЫН АНЫҚТАУ, ЕМДЕУ ЖӘНЕ АЛДЫН-АЛУ ШАРАЛАРЫН ҰСЫНУ

Андатпа Мал басын азықтандыруда шаруашылықтарда ғылыми негізделген күтіп-бағу мен толыққанды азықтандыру жүргізілмеу салдарынан көп өнім беретін асыл тұқымды сиырлар түрлі зат алмасуы бұзылуы мен басқа түрлі ауруларға шалдығуда, солардың бірі кетоз ауруы.